

Tieteellinen kirjoittaminen 5/7

Esitystekniikan erityiskysymyksiä

- luettelot
- viittaaminen ja lainaukset
- taulukot ja kuvat
- algoritmit
- kaavat

6.10.2003

Lea Kutvonen

1

Esitystekniikka?

- tavoitteena aina sanoman perillemeno
 - "läpilykuvaihde" vs. "visuaalisen hahmottamisen vaihde"
 - lukijan vaihteenvaihtotarve minimoitava
- hahmottamisen apuvälineet
 - visuaaliset (tekstin jako ja ryhmittely otsikointi, typografia)
 - sanalliset (lauserakenne, sanonta, tyyli, kielen virheettömyys)
- tiedon esitysmuoto
 - suorasanaisten teksti (sisältään kaavat, luettelot)
 - tekstin ulkopuoliset elementit
 - » kuvat, taulukot, esimerkit
 - periaate: tieto esitellään vain kerran, lisäelementit tukevat tulkintaa
 - » Kuviin, taulukoihin ym. silti viitattava tekstissä; ellei tarvetta tunnua olevan, tarvitaanko kyseistä elementtiäkään?
 - » Otsikot yms eivät edistä tekstiä

6.10.2003

Lea Kutvonen

2

Luettelot

- harvoin tarpeen
 - yleensä tavoitteena suorasanaisten teksti
 - luettelot usein merkki luonnosmaisuudesta
- joskus selkeyttää
 - esim. käyttöohjeellisissä dokumenteissa
 - jos tarvetta viitata luotelman osiin
- voidaan esittää useilla tavoilla:
 - numeroituna listana
 - » arabialaisiin numeroihin: 1., 2., 3., ...
 - » roomalaisiin numeroihin: (i), (ii), (iii), ...
 - ns. ranskalaisina viivoina (engl. "bullet points")
 - ns. määritelmällistana ja
 - tekstiin upotettuna.

6.10.2003

Lea Kutvonen

3

Luettelot (2)

- yhtäjaksoisen tekstin osia
 - virkkeen osa tai jono virkeitä
 - normaalit välimerkit (paitsi että ranskalainen viiva / "bullet" riittää pilkuksi)
 - » edeltävä kaksoispiste (tai ei) lauseen muodon mukaan
 - » loppuun piste - ei siis pitäisi enää jatkaa lausetta!
- luotelman osien samanmuotoisuus
 - ei sekaisin esim. yksittäisiä sanoja ja lauseita (samtasoisuusperiaate kuten aliotsikoinnissa)
- milloin *numeroitu* lista?
 - kun järjestys oleellinen (suoritusasteheet tms.)
 - kun tarve viitata luotelman osiin

6.10.2003

Lea Kutvonen

4

Luetteloesimerkki

Algoritmi on *virheellinen*, jos jokin sen suoritus

- tuottaa väärän tuloksen
- johtaa virheelliseen tai määrittelemätömään tilanteeseen tai
- on päättymätön.

Algoritmi voi olla *virheellinen* kolmesta syystä:

- Jokin sen suoritus tuottaa väärän tuloksen.
- Jokin sen suoritus johtaa virheelliseen tai määrittelemätömään tilanteeseen.
- Jokin sen suoritus on päättymätön.
- **Lisää esimerkkejä** ks. esim. Mäkelä, M., Esitystekniikka ja suullinen esitys

6.10.2003

Lea Kutvonen

5

Lähteiden käyttö

- Vältä liiallista lähderiippuvuutta
 - Rakenna oma ajatuksenkuljetus lähtien oman tekstistä tavoitteenasettelusta, älä pakota tekstiäsi noudattamaan lähteittäsi jäsentelyä tai rajausta
 - Iteroi omaksi sisäistetyksi esitykseksi asti, yhdistä lähteiden tietoja
- Lähdeviite aina virkkeen sisäpuolella
 - Ei koskaan kappaleen lopettavan pisteen jälkeen.
 - Voi olla virkkeen lopussa tai keskellä virkettä.
 - Viite voi osoittaa väitteen tueksi esitettyihin faktoihin
 - Viite voi kertoa missä esin tuomasi käsite on alunperin esitelty
 - Viitteen kantama voi olla lauseesta muutama kappaleeseen, ei koskaan luvusta / aiheesta / näkökulmasta toiseen
 - Hyvin jäsenellyssä esityksessä ei ongelmallista

6.10.2003

Lea Kutvonen

6

Käyttö - lainaus - varkaus

Jos lainaat yhdestä lähteestä, se on varkautta.
Jos lainaat monesta lähteestä, se on tutkimusta.

- **Kun esität toisen kirjoittajan ajatuksen sinun omilla sanoillasi ja rakennuspalikkana sinun omassa ajatusrakennelmassasi, niin viittaus (heti) perään ja käyttösi on luvallinen**
- **Mutta jos päätätkin esittää toisen kirjoittajan ajatuksia hänen omilla sanoillaan, niin se on lainaus** jonka pitää erottua selvästi omasta tekstistäsi.
- **Kaikki muu on toisen kirjoittajan ajatusten j luvaton käyttönoitoaeli (kirjallinen) varkaus!**
- Tietojenkäsittelytieteessä suoria lainauksia käytetään harvoin – yleensä lainataan toisilta ajatuksia omien osiksi, mutta ei kommentoida niitä (humanistien tapaan).

6.10.2003

Lea Kutvonen

7

Lainat julki!

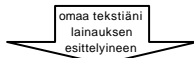
- **LYHYT (virke tai pari): teksti lainausmerkkien sisään ja viittaus sulkevan lainausmerkin perään.**
 - "Jos ottaa seitsemän peräkkäistä sanaa suoraan lähteestä, on se jo lainaus!" (anon.)
 - *suomeksi* kirjoitettaessa nämä "tavalliset" lainausmerkit
- **PITKÄ: teksti sisennettyjen marginaalien väliin ja viittaus kavennetun alueen (tai lainausta edeltävän esittelytekstin) loppuun.**
- **Suomentaminenkin on lainaamista - kääntäjä näkyviin viittauksen yhteyteen!**
- **Myös lainattuun tekstiin tehdyt muutokset näkyviin!**
 - lisäykset [hakusulkeissa]
 - poistot ellipsis "..." lisäyksinä
 - jos *korostuksia*, niin korostaja mainittava viittauksen kanssa

6.10.2003

Lea Kutvonen

8

Esimerkki pitkästä lainasta

Esimerkiksi humanististen tieteiden kaksijakoisesta suhtautumisesta käsitteiden määrittelyyn käy seuraava näyte [FeA00, sivu 9] (käännös ja korostukset Matti Nykäsen):

[Me] elämme maailmassa jossa mikään ei ole pysyvää ja määritelmät näyttävät aina petollisilta [...] Minulla ei riitä kärsivällisyyttä *sanapeleihin*: tahdon jokaisen tutkimuksen ainakin *yrittävän* sanoa jotakin varmaa.

itse lainaus
visuaalisena
elementtinä

Matemaattisissa tieteissä täsmälliset määritelmät taas ovat kivijalka jonka päälle kaikki muu rakennetaan.

Periaate: lukijan on tiedettävä tarkasti mikä osa tekstistä on kenenkin vastuulla!

6.10.2003

Lea Kutvonen

9

Kuvat ja taulukot

Ajattelu on mielenkintoisempaa kuin tietäminen, muttavähemmän mielenkintoista kuin katseleminen.
Goethe

- **elävöittävät esitystä, helpottavat selailevaa informaation hakua, korostavat keskeisiä aiheita**
- **käyttö harkiten: vain oleelliselle informaatiolle**
 - kiinnostavat lukijan huomion
 - työläitä laatia
 - kuvasta helpompaa nähdä yleistyksiä, taulukot tarkempia
- **otsikoidaan ja numeroidaan (läpi työn tai luvuittain)**
 - otsikko kuvan alla mutta yleensä taulukon päällä
 - kuvien ja taulukoiden *itsenäisyys*: otsikon yhteydessä selitysohko jossa
 - » tarvittavat selitykset niille merkinöille jotka esiintyvät vain tässä kuvassa / taulukossa
 - » lainatun kuvan kuvatekstiin lähdeviite

6.10.2003

Lea Kutvonen

10

Kuvat ja taulukot: otsikointi ja viittaaminen

Kuva 3. Pascal-testien tulokset [Mit92, s. 123].

Mittermannin koetulokset esitetään kuvassa 3. (Suomen kielessä viittauksen kapitalisointi vaihtelee; ole konsistentti "tilaajan" kanssa ja saman tekstin sisällä!)

Mittermann on esittänyt laajaan koearneistoon perustuvia tuloksia (kuva 3).

- **kuvia ja taulukoita käsiteltävä tekstissä**
 - vetoaminen argumentoinnin tukena oleellisten tai kiinnostavien asioiden korostaminen
 - tarpeelliset lisäselitykset (otsikko yleensä vain muutamia sanoja)
 - mahdollisimman lähellä ennen kuvaa/taulukkoa
 - » LaTeX: Kuva/taulukko heti sen kappaleen jälkeen jossa ensimmäinen viite jolloin automaattika sijoittaa sen yleensä järjestyksessä. "Käsi peli" vie lä turhauttavampaa...

6.10.2003

Lea Kutvonen

11

Kuvat ja taulukot: sijainti ja sisältö

- **kuva/taulukko ei saisi katkaista tekstikappaletta**
 - usein esim. seuraavassa sivun ala- tai ylälaudassa
 - Kuvat eivät ole yhtäjaksoisen tekstin osia!
 - » pienet taulukot *mahdollisesti*, kuten kaavat - jos tarvitaan "vain tämän kerran juuri tässä kohdassa" ...
 - » LaTeX: "kelluvat elementit" joiden paikka voi elää.
- **kuvien sisältö vaihtelee**
 - kaaviot, diagrammat, teksti (algoritmit, ohjelmaesimerkit ...)
 - tekstin tilaajalta joskus tarkat(kin) ohjeet sisällöstä, otsikoinnista ja viittauskäytännöstä
- **esimerkkejä:** ks. Mäkelä, M., Esitystekniikka ja suullinen esitys sekä luku 6 teoksessa Zobel, J., Writing for Computer Science. Springer, 1997.
- **funktioiden kuvaajia ja tilastollisia diagrammeja piirtää esim. julkisohjelma gnuplot (opas kotisivulla)**

6.10.2003

Lea Kutvonen

12

Määritelmät, esimerkit, lauseet

Määritelmä 1. Teoreeman kaltainen (*engl. theoremlike*) osio on tekstin sisällä oleva, paikkaansa sidottu, ympäristöstään visuaalisesti erottuva, myöhempää viittaamista varten otsikoitu ja numeroitu tekstikappale.

Tavallinen esitystapa on lihavoida numeroitu otsikko, korostaa sisältö, sekä jättää tilaa ylle ja alle. (Huomaa määriteltävän käsitteen korostus ja alkukielinen asu!)

Esimerkki 2. Määritelmät, esimerkit ja matemaattiset tulokset (lauseet ja apulauseet) ovat teoreeman kaltaisia osioita.

Lause 3. Teoreeman kaltaiset osiot ovat hyödyllisiä.

Todistus. Muuten matemaatikot eivät käyttäisi niitä koko ajan. M.O.T.

Muita todistuksen loppumerkkejä ovat Q.E.D. ja "laatikko".

Algoritmit

Miten yhdistää inhimillinen luettavuus ja tietokoneellinen tarkkuus? Selittämällä!

Erilaisia esitystapoja, mm.

- **numeroitu askelluettelo**
 - "Jos K on epätyhjä, palaa askeleeseen 2"
- **pseudokoodi**
 - sopii kuvan sisällöksi
 - voi johtaa liian detaljoitunut esitystasoon
 - » spesifien ohjelmointikielten piirteitä tulisi välttää
- **"proosakoodi" tai "kirjallinen" (literate) ohjelmointi (Zobel),**
- **vuokaaviot**
 - en suosittelen varsinkin rekursion esittäminen vaikeaa

Yhdessä tekstissä ei montaa eri formalismia samalle asialle!

Esimerkkejä ks. Zobel, s. 107-109

Kaavat

- **aina virkkeen osia**
 - oltava luettavissa sujuvasti
 - yksinkertaiset tekstiriveillä
 - tärkeät tai monimutkaiset omalla rivillään sisennettynä
 - lauseen predikaattia ei kuitenkaan liene hyvä matemaattisoida (epäyhtälömerkiksi: "Koska $n > 1$ pätee, niin ...")
 - viittausta varten numero (suluisissa) oikeaan laitaan
 - **kaavoissa esiintyvät muuttujat syytä erottaa muusta tekstistä systemaattisesti, esim. kursivoimalla**
 - LaTeX: *math italics*, $\$x+y\$$, $\backslash[T = n_k t_k + n_r t_r]$
- Suoritusajalle saadaan näin lauseke
- $$T = n_r t_k + n_r t_r \quad (3)$$
- Tämä kaava on selkeämpi kuin kaava (2), sillä ...

Kaavat: yleisiä ohjeita

- **Muuttujien "tyypitys"** (auttaa sekä lukemista että ymmärtämistä)

El: Sään kerätään saavutettavat solmut.
VAAN: Joukkoon S kerätään saavutettavat solmut
- **Ei kaavoja (numeroita, numerovälejä,...) lauseen alkuun tai peräkkäin** (muuten lause- ym. rajat vaikeita hahmottaa)

El: Jokainen x_i , $0 = i = n+1$, on positiivinen.
VAAN: Alkio x_i on positiivinen kaikilla $i = 0, \dots, n+1$.
- **Formaali esitys** (kaavat, algoritmit, ...) käyttöön - mutta vasta sitten kun "luonnollisen kielen" keinot eivät enää riitä takaamaan esitykselle yksikäsitteistätulkintaa!
 - "olkoon $s = (a+b)/2$ " vastaan "olkoon s lukujen a ja b keskiarvo"